

edecektir. İslâm'ın günümüz Batı dünyasına çok esaslı katkıları olabileceğini söyleyen Platti'ye göre Batı'da yaşayan Müslüman âlimler, İslâm'ın sunmuş olduğu değerleri (özellikle ahlâkı, antropolojisi ve maneviyatı) yeniden yorumlayarak bunu gerçekleştirebilirler.

Sonuç itibariyle, temelde İslâm'ın ne Hıristiyanlık ne de Batı ile “düşmanlık seviyesinde” çözümlenemeyecek bir meselesi olmadığını belirten kitap, bugüne kadar Müslümanların modernizm karşısındaki durumuna yeni bir boyut daha eklemektedir. Bu, Avrupa'daki Müslümanların modern hayata intibakları sorunudur. Özellikle günümüzde Batı'da yaşayan Müslümanlar sorununun tartışıldığı bir dönemde, her iki kültürü derinlemesine tanıyan ve her iki dünya ile irtibatı olan bir Katolik-Hıristiyan din ve bilim adamının yaptığı bu tespitler, günümüz meseleleri çerçevesinde İslâm ve Hıristiyanlık veya İslâm ve Batı konusunda araştırma yapanlar için bazı konuları yeni bir bakış açısı ile tekrar düşünmeye sevk edecek önemli değerlendirmeler içermektedir.

İsmail Taşpınar

İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)

Talip Atalay

İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005. 270 sayfa.

Dinin birey ve toplum hayatındaki yansıması olarak tarif edilebilecek “dindarlık” olgusu, özellikle din psikolojisi ve din sosyoloji sahalarında pek çok empirik araştırmanın konusu olmuştur. Türkiye’de de söz konusu alanlarda birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda bazen bireylerin yaşadığı çevre merkez kabul edilip araştırma grubu belirli il ya da ilçe ile sınırlandırılarak dindarlık olgusu empirik açıdan incelenmiş, bazen de bireylerin gelişim dönemleri ve yaşları temel alınarak dindarlık olgusu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Ünver Günay’ın “Erzurum ve Çevresinde Dinî Hayat”, Mehmet Bayyığıt’in “Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, Hayati Hökelekli’nin “Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi”, Recep Yaparel’in “Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” gibi çalışmalarını örnek olarak verebiliriz. Türkiye’de genel olarak tüm ülke genelinde dindarlık

olgusunu ele alan araştırma yok denecek kadar azdır. Ali Çarkoğlu-Binnaz Toprak'ın yaptığı "Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset" isimli çalışma bu nite-likteki nadir araştırmalardandır.

Değerlendirmesini yaptığımız bu çalışma ise "Diyarbakır" örneğinde dindarlık olgusunu ele almakta ve araştırma alanını katılan ilköğretim ve li-se öğrencileriyle sınırlandırmaktadır. Yapılan araştırmanın temel amacı, "il-köğretim ve lise öğrencilerinin yaş, cinsiyet, okudukları sınıf, sosyal çevre, okul dışında dinî eğitim alıp almama durumu, ailenin dindarlık düzeyi, sos-yo-ekonomik durum ve mezhep değişkenlerine göre dindarlık ve dindarlığın inanç, davranış, duygu ve bilgi boyutuna ilişkin durumları arasında nasıl bir ilişki vardır?" sorusuna cevap vermektir. Bu amaç, empirik çerçevede dindarlık olgusunu ele alan hemen hemen tüm çalışmaların ortak noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmayı benzerlerinden ayıran en önemli özellik ise araştırmada örneklem olarak hızlı bir sosyal değişim süreci yaşayan Diyarbakır ilinin seçilmesidir. Yazarın da belirttiği gibi, son çeyrek asırda bu şehrin nüfus özellikleri tamamıyla değişmiş, şehirdeki insan dokusu farklılaşmış, göçler sonucunda çok hızlı gerçekleşen sosyal değişim ciddi toplumsal travmalara neden olmuştur. Bu süreçte şehrin insanının dinî yönelimlerini etkileyecek boyutta zihniyet değişimine neden olan din karşıtı siyasal propagandanın yanında, dinî söylemleri grupların şiddetle iç içe geçen eylemleri de dine karşı farklı tutumların oluşmasında etkili olmuştur. Kısacası bütün bu özellikler, Diyarbakır örneğinde yapılan bir araştırmaya ve dolayısıyla bu kitaba artı bir değer katmaktadır. Kitabın bir başka özelliği ise muhtevasını oluşturan çalışmanın Sünnî Şâfiî-Hanefî bir şehirde yapılmasıdır. Ayrıca kitap dinî hayatı, dindarlığın çok boyutluluğunu göz önünde bulundurarak, ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kitabın temel içeriğini empirik araştırma ve bu araştırmada elde edilen bulguların değerlendirilmesi oluştursa da, yazar kitabında teorik ve kavramsal çerçeve ile çalışmasını farklı örneklerle zenginleştirmiştir. "Giriş" kısmında yazar, din psikolojisi ve din sosyolojisi literatürünü tarayarak dindarlık ile farklı değişkenleri (yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum vs.) konu alan çalışmalardan örnekler sunmuştur. Bu çerçevede araştırmalardan bahsederken tarihî sıra esas alınmıştır.

"Kavramsal Çerçeve" ismini verdiği "Bölüm I"de yazar eğitim, din eğitimi, din, dindarlık, dindarlığın boyutları gibi konulara açıklık getirmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin gelişim dönemleri (ilk ergenlik, ergenlik ve son ergenlik) ve bu dönemlerdeki dinî gelişim özellikleri

hakkında bilgi vermiştir. Bir sonraki bölümde ise yazar, yaptığı araştırmanın “yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve uygulama süreci”ni ele almaktadır. Yazar araştırmasını 666’si ilköğretim ve 582’si lise düzeyinde olmak üzere toplam 1248 öğrenciden oluşan bir örneklem grubunda yapmıştır. Bunların 778’i erkek 470’i kız öğrencidir. Öğrencilerin yaşları 12-21 arasında değişmektedir. Araştırmada likert tipi “Dini Hayat Ölçeği” kullanılmıştır.

Yazar elde ettiği bulguları tablolar hâlinde sunmaktadır. Öncelikle ilköğretim ve lise öğrencilerine ait bulguları ayrı ayrı ve yorum yapmadan vermektedir. Bu düzen içerisinde hem ilköğretim hem de lise öğrencilerinin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durumları, dinî eğitim alıp almadığı gibi demografik özellikleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren tablolar sırasıyla verilmektedir. Deneklerin dindarlıkları ise inanç, duygu, davranış, bilgi boyutunda ve toplam boyutta değerlendirilmektedir.

“Bölüm III”te ilköğretim ve lise düzeyindeki öğrenciler birbirinden ayrı olarak “I. İnanç Boyutu”, “II. Duygu Boyutu”, “III. Davranış Boyutu”, “IV. Bilgi Boyutu”, “V. Toplam Dindarlık” yönlerinden ele alınmıştır. Eserin en kapsamlı bu bölümünde çok önemli veriler elde edilmiştir.

Araştırma bulgularının yorum ve değerlendirilmesinin yapıldığı son bölümde yazar, ilköğretim ve lise öğrencilerine ait bulguları bir önceki bölümdeki gibi ayrı ayrı değil, birlikte vererek karşılaştırma yapmakta ve değerlendirmektedir. Bu bölümde verilen bilgilere göre yaş değişkeni ilköğretim ve lise öğrencilerinin dindarlıklarında farklılığa yol açmamaktadır. Bu bulgu, 12-21 yaş aralığında dindarlık düzeyinin ve türünün değişeceğini öngören teorilere uymamaktadır. Bu bulgunun sebebi hatalı bir şekilde yaş değişkeninin “süreksiz değişken” hâline getirilmesi ve yaş grupları belirlenirken yanlış gruplandırmanın yapılmasıdır.

Toplam dindarlık boyutunda hem lise hem de ilköğretim gençlerinde erkeklerin puanları kızlara göre daha yüksektir. Bu durum yazar tarafından toplumsal hayattaki sınırlılıkların ve kızlara yüklenen sorumlulukların kızların dindarlığını olumsuz yönden etkilediği, bunun yanı sıra erkeklerin katıldıkları cuma ve bayram namazı gibi ibadetlerin onların dindarlıklarında ve dinî sosyalleşmelerinde olumlu etkisinin olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca yazar, sosyo-ekonomik düzey farkının dindarlıkta belirleyici olmadığı, buna karşın sosyal çevre faktörünün etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin dinî yönelimlerinde ailelerinin belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir.

Din eğitimi ve öğretimi açısından bakıldığında, bu tür empirik çalışmaların (alan araştırmalarının) din eğitimi alanında yapılacak ilerideki çalışmalara farklı bir yaklaşım ve anlayış sunarak katkıda bulunduğu muhakkaktır. Empirik verilere dayalı bu eserin din psikolojisi ve din eğitimi alanına önemli katkılar sağlaması dileğiyle yazarını tebrik ediyorum.

Veysel Uysal

Vahiy Kaynaklı Metinler Bağlamında Dinin Bağlayıcılığı ve İnsanın Özgürlüğü

Ömer Müftüoğlu

Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006. 200 sayfa.

İnsanın yapıp ettiklerinde ne kadar özgür olduğu, doğal ve toplumsal şartların onu ne derece sınırladığı, davranışlarında iyi ve güzele ulaşmak için özgür iradesi ile uyması gereken kriterler olup olmadığı, varsa bu kriterlerin kaynağının ne olduğu gibi sorular tarih boyunca felsefe ve dinin ortak sorularıdır. Ömer Müftüoğlu'nun *Vahiy Kaynaklı Metinler Bağlamında Dinin Bağlayıcılığı ve İnsanın Özgürlüğü* adlı kitabında bu kadim sorunsala, İslâm dininin insan davranışları karşısında normatif kriterler getirmesinin insanın özgürlüğünü ne derece etkilediği tartışmaları bağlamında temas edilmiş, buradan yola çıkılarak günümüzde bazı dindarlık tezahürlerinde görülen birtakım anlayış ve uygulamalar ile insan özgürlüğü konusundaki yaygın dinî inanışlar arasında bağlantılar kurulmuştur. Ancak kitabın başlığından beklenenin aksine, bu kadim sorular yumağının Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an gibi kutsal metinlerde hangi bağlamda ele alındığı ve bu sorulara karşılık o metinlerde ne gibi cevaplar üretildiği/önerildiği konularına temas edilmemiştir.

Kitabın önsözünde "(...) Müslüman camiayı ve onların dayanak aldıkları 'bağlayıcı ifadeleri', (...) peygamberin ölümüyle sona eren mitolojik kalıntılar olarak gören düşünce tarzının (...) sahipleri, yaşantılarını din kaynaklı ilkelere tamamen mi bağımsız sürdürmektedirler (...) türünde sorularla Müslüman kesimin sürekli ön planda tuttuğu İslâmî düsturlar, onlara gerçek anlamda yön belirleyen güçte midir" sorularının kitabın yazılmasındaki temel saikler olduğu belirtilmektedir. Yazar, dinin bağlayıcılığının insan özgürlüğü